

LOPPURAPORTTI OHJAUSKÄYTÄNTEISTÄ

Sisällysluettelo

1	Johdanto	2
1.1	Raportin tavoite ja käytetyt työtavat	2
1.2	Toimintaympäristön muutokset	3
1.3	Ohjauskäytänteiden muutosten leviäminen ja valtavirtaistuminen	4
2	Osaamisen osoittaminen ja todentaminen	6
3	HOPS-käytännöt	8
4	Ohjaustoiminnan menetelmät ja työkalut	10
5	Ohjaustoiminta ja oppijoiden arjen haasteet	12
6	Ohjauksen käytännön työtavat	13
7	Sukupuolivaikutukset ja ohjaustoiminta	13
8	Yhteenveto	14

1 Johdanto

1.1 Raportin tavoite ja käytetyt työtavat

Tämä Poluttamo-hankkeen raportti kuvaa viiden hankkeeseen osallistuneen oppilaitoksen ohjauskäytänteissä tapahtuneita muutoksia ja kehityssuuntia syksystä 2016 syksyyn 2018. Tarkastelun näkökulmana on keskittyä nimenomaan Poluttamo-hankkeen aikana tehtyä työtä ja sen vaikutusta ohjauskäytänteisiin.

Poluttamo-hankkeessa on mukana isoja ja monipuolisia oppilaitoksia – esimerkiksi Koulutuskuntayhtymä Tavastia tai Espoon seudun koulutuskuntayhtymä Omnia – ja siten tässä raportissa painopiste on Poluttamo-hankkeeseen osallistuvassa oppilaitoksen osastossa tai oppiaineessa, jossa hankkeen toteutettiin hankkeen kehitys-, kokeilu- ja pilottitoimintaa. Hankkeeseen osallistuvien oppilaitosten osalta on todettava, että ne ovat jatkuvasti aktiivisesti kehittäneet toimintaansa sekä sisäisillä kehityshankkeilla että osallistumalla erilaiseen julkisiin varoin tuettuun hanketoimintaan. Yksittäisen laajankin kehittämishankkeen vaikutuksen osoittaminen ja kehitystoimien palauttaminen juuri tiettyyn hankkeeseen ei aina ole mutkatonta. Samalla on korostettava, että aktiiviset oppilaitokset tekevät jatkuvasti yhteistyötä erilaisissa kokoonpanoissa eri kehityshankkeissa ja oppivat jatkuvasti toisiltaan.

Poluttamo-hankkeen alkuvaiheissa laadittiin ”Lähtötilanneraportti ohjauskäytänteistä”, joka kuvasi em. viiden oppilaitoksen hankkeeseen osallistuneen osaston tai yksikön tilannetta marras-joulukuussa 2016 ja jonka tiedot ovat olleet perustana myös tämän raportin laatimisessa (ks. <https://poluttamo.fi/2017/02/27/lahtotilanneraportti-ohjauskaytanteista/>). Lähtötilanneraportissa kuvattiin Poluttamo-hankkeen alkuvaiheessa hankkeen eri ohjauskäytänteet, ja nyt on mahdollista arvioida näiden käytäntöjen muuttumista ja kehittymistä.

Lähtötilanneraportti kuvasi laajasti ohjauskäytänteitä, mutta tässä raportissa on keskitytty avaintemoihin, kokemuksiin ja tuloksiin, joita Poluttamo-hankkeen aikana on kehitys-, kokeilu- ja pilottiympäristöistä saatu. Tämä raportti noudattaa samaa perusrakennetta kuin lähtötilanneraportti eli tarkastelemme seuraavia ohjauskäytänteiden alueita:

- osaamisen osoittaminen ja todentaminen
- HOPS-käytännöt
- ohjaustoiminnan menetelmät ja työkalut
- ohjaustoiminta ja oppijoiden arjen haasteet
- ohjauksen käytännön työtavat
- sukupuolivaikutukset ja ohjaustoiminta.

Raporttia lukiessa kannattaa muistaa tarkasteltu ajanjakso eli raportissa on tarkasteltu muutoksia, jotka ovat tapahtuneet kahden vuoden ajanjaksolla. Oppilaitosten toiminnassa kaksi vuotta on lyhyt ajanjakso, ja uusien ohjauskäytänteiden ja ohjauksen toimintatapojen suunnittelu, kokeilu ja pilotointi sekä raportointi – niiden valtavirtaistamisesta ja levittämisestä puhumattakaan – eivät tapahdu hetkessä. Samalla on muistettava, että uusien toimintatapojen kehittäminen ja soveltaminen tapahtuvat pääsääntöisesti opettajien, ohjaajien ja muiden toimijoiden päivittäisen työn lisänä ja ohessa.

Poluttamo-hankkeen ydinteemat ovat

- osaamisen tunnistaminen
- osaaminen näkyväksi
- oma opintopolku
- sujuva siirtymä.

Hankkeen toiminta pilotteineen on keskittynyt näihin ydinteemoihin, ja siksi on myös ymmärrettävää, että näkyvät toimet ohjauskäytänteiden parantamiseen ovat keskittyneet näihin teemoihin. Temaattisen kehitystyön ohella tässä raportissa kuvaillaan myös ohjaustoiminnan käytännön työssä tapahtuneita muutoksia.

Kuten lähtötilanneraportinkin tiedonhankinnassa, ensisijaiseksi työtavaksi hahmottui tämänkin raportin osalta selkeästi ohjaustoimintaan osallistuville henkilöille tehdyt strukturoidut teemahaastattelut. Tätä työtapaa puolsi myöskin se seikka, että neljässä viidestä oppilaitoksessa haastatellut henkilöt olivat samoja kuin lähtötilanneraporttia laadittaessa. Näiden teemahaastattelujen kesto oli 1,0 – 1,5 tuntia ja ne suoritettiin joko Adobe Connect –verkkoympäristössä tai puhelinhaastatteluina. Haastattelut suoritettiin marraskuussa 2018. Suoritetut strukturoidut teemahaastattelut perustuivat selkeään ja etukäteen valmisteltuun kysymysrunkoon, joka pysyi samana läpi kaikkien haastattelujen. Poluttamo-hankkeen partnerista riippuen haastatteluun osallistui joko yksi tai kaksi henkilöä. Lisäksi tässä raportissa on hyödynnetty Poluttamo-hankkeen julkaisuja sekä Poluttamo-hankkeesta laadittuja artikkeleita ja kirjoituksia.

1.2 Toimintaympäristön muutokset

Arvioitaessa Poluttamo-hankkeen vaikutuksia ohjauskäytänteiden kehittämiseen on syytä nostaa esiin muutamia oppilaitosten toimintaympäristössä tapahtuneita muutoksia, joilla on ollut selkeä vaikutuksensa oppijoiden, opettajien, ohjaajien ja muiden toimijoiden työhön oppilaitosympäristössä.

Ammatillisen koulutuksen reformi on ollut nykyisen Sipilän hallituksen yksi kärkihankkeista, jonka julkituotuna tavoitteena on ollut ammatillinen koulutuksen uudistaminen osaamisperusteiseksi ja asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi. Tavoitteena on niin ikään ollut, että koulutuksessa lisätään työpaikoilla tapahtuvaa oppimista ja yksilöllisiä opintopolkuja sekä puretaan sääntelyä ja päällekkäisyyksiä. Poluttamo-hankkeen ydinteemat nivoutuvat hyvin osaksi tämän reformin tavoitteita. Samalla on kuitenkin todettava, että reformin toteutumiseen on liittynyt myös monia seikkoja – kuten rahoituksen ja sen perusteiden nopea uudistaminen ja myös tietyiltä osin ammatillisen koulutuksen rahoituksen vähentyminen – jotka ovat olleet varsin nopeasti muuttamassa ammatillisen koulutuksen toimintaympäristöä.

Ammatillisen koulutuksen reformi ei ole ainoa koulutuksen kehityksessä tapahtunut muutos. Selkeä vaikutuksensa on ollut opetussuunnitelmien muutoksilla ja samoin esimerkiksi yliopistojen ja korkeakoulujen pääsyvaatimusten uudistamisella.

Poluttamo-hankkeen toiminnan kannalta toinen keskeinen muutos toimintaympäristössä on ollut Euroopan unionin uusi tietosuojasetus (ns. GDPR eli General Data Protection Regulation, jonka soveltaminen aloitettiin EU:ssa ja siten myös Suomessa keväällä 2018). Poluttamo-hanke oli tähän muutokseen hyvin

varautunut omalla selvitys-, julkaisu- ja koulutustoiminnallaan (ks. mm. Poluttamo-hankkeen julkaisut ”Oppijan digitaalinen jalanjälki” ja ”Opiskelijaa koskevat tiedot henkilökohtaistamisprosessin välineenä”). Tietosuoja-asetuksen arkinen soveltaminen on ollut Poluttamo-hankkeen piirissä todennäköisesti haastavampaa kuin perinteisissä toimintaympäristöissä, koska hanke on työskennellyt sellaisten teemojen parissa (mm. oppimisanalytiikka, portfoliotyöskentely, oppijoiden erityisen tuen tarve jne.), joissa on käsitelty paljon oppijoista muodostuvaa dataa ja oppijoiden muodostamaa dataa – ja josta erilaiset käytänteet ja toimintamallit ovat vasta kehitymässä.

Kolmas mielenkiintoinen muutos toimintaympäristössä on ollut erilaisten teknologisten ratkaisujen kehittymisen vaihteleva nopeus. Varsinkin oppimisanalytiikan mahdollisuudet – esimerkiksi oman opintopolun suunnittelussa ja seurannassa, ohjaustoiminnan varhaisessa puuttumisessa sekä oppimisen näkyväksi tekemisessä – ovat merkittäviä. Poluttamo-hankkeessa oppimisanalytiikka on ollut yhtenä painopisteenä ja hankkeen aikana siitä on laadittu kaksi laajaa raporttia (ks. selvitykset ”Oppimisanalytiikka tulee – oletko valmis?” ja ”Oppimisanalytiikan askeleet kouluissa”) ja teema on ollut esillä hankkeen erilaisissa toiminnoissa. Oppimisanalytiikan täysimittaiseen hyödyntämiseen on vieläkin matkaa, vaikka esimerkiksi tekniset mahdollisuudet ovat vahvistuneet hyödyntää oppilaitoksissa jo käytössä olevia digitaaliset oppimisympäristöjä. Haasteena etenkin näyttää olevan oppimisanalytiikasta koostettavan tietämyksen määrätietoinen hyödyntäminen osana ohjaustoimintaa.

1.3 Ohjauskäytänteiden muutosten leviäminen ja valtavirtaistuminen

Kehityshankkeiden tavoitteena on muuttaa, parantaa ja tehostaa toimintaa. Poluttamo-hankkeen kaltaisiin uutta luotaaviin ja uusia toimintatapoja kokeileviin hankkeisiin valikoituu aktiivisia, kehityshaluisia ja kehityskykyisiä toimijoita, jotka kehittävät, kokeilevat ja pilotoivat uusia toimintamuotoja.

Ensimmäinen havainto on, että kahden vuoden tarkastelujakson aikana hankkeessa mukana olleiden oppilaitosten ohjaustoiminnan henkilöresursseihin on kohdistunut erilaisia muutoksia. Ammatillisen koulutuksen reformi ja rahoituksen muutos ovat muuttaneet ohjaustoiminnan maisemaa. Opintojen ohjauksen osalta olennainen seikka on, että opintojen ohjausta tekevät arkisessa työssään ennen kaikkea eri opettajat ja ryhmänohjaajat. Heidän työtään tukevat opinto-ohjaajat ja muu tukihenkilöstö. Käytännön ohjaustoiminnan osalta muutamien oppilaitosten osalta on nähtävissä myös sen yhä vahvempi siirtyminen kohti verkko-ohjausta – tämä piirre tulee vahvistumaan ammatillisen koulutuksen reformin myötä. Ammatillisen koulutuksen reformin myötä Ammattiopisto Tavastialla luovuttiin vain aikuisopiskelijoihin keskittyneestä opinto-ohjaajasta ja nyt kaikki opinto-ohjaajat palvelevat kaikenikäisiä oppijoita. Opintojen ohjauksen ohella on esimerkiksi Hämeen ammattikorkeakoulussa kiinnitetty enemmän huomiota opiskelijoiden hyvinvointipalveluihin sekä keskitetty ja tehostettu oppijoille tarkoitettujen erityisjärjestelyjen organisointia ja toteutusta.

Toinen havainto on, että uusien ohjauskäytänteiden leviäminen ja valtavirtaistuminen edellyttävät hyvin onnistuneiden ja vahvaa evidenssiä tuottavien pilottien ohella oppilaitosten johdon tuntuva strategista sitoutumista uusiin toimintatapoihin. Tämä ei tapahdu hetkessä varsinkaan monialaisissa oppilaitoksissa, joissa oppilaitosten johto on viimeksi kuluneiden vuosien aikana ollut erilaisissa paineissa rakenneuudistusten, rahoitusuudistusten ja opetussuunnitelmien muutosten kanssa.

Kolmas havainto on, että opettajien ja ohjaajien työmäärä eri oppilaitoksissa on myös viimeksi kuluneiden vuosien aikana kasvanut em. muutoksista rakenteiden ja opetussuunnitelmien muutoksissa. Uuden toimintatavan käyttöönotto ja hyödyntäminen merkitsee alussa myös yksittäiselle opettajalle ja ohjaajalle lisää valmistelua, omaksumista ja työtä. Ammatillisen koulutuksen opettajien verkostotaidot korostuvat entisestään, kun yhteistyön eri työnantajien kanssa on vahvistuttava ja monipuolistuttava.

Neljäs havainto on, että uusien toimintatapojen – kuten ohjaukseen – kehittäminen tapahtuu usein iteratiivisesti ja vaiheittain. Tämä on merkinnyt myös sitä, että erilaisista kehitystoimista ja kokeiluista on kyllä kerätty dataa (oppijoiden palautetta, opettajien palautetta jne.), mutta kun kohderyhmät ovat usein pieniä, tilastollisesti käsiteltävää, merkittävää dataa on vähäisesti. Kehityshankkeille tämä on usein ominainen piirre.

Viides havainto on, että uusien ohjaukseen leviäminen ja valtavirtaistuminen edellyttävät myös entistä vahvempaa evidenssiä niiden soveltamisesta eri tapoihin, tehokkuudesta, työmäärästä, vaikutuksista opiskelijoiden arkeen jne. Esimerkiksi oppimisanalytiikan osalta vakavasti otettavaa suomalaista tutkimustyötä on tehty vasta parin - kolmen vuoden ajan. Uusien ohjaukseen leviäminen laajalle edellyttää myös niitä koskevan tutkimus- ja selvitystoiminnan vahvistamista.

2 Osaamisen osoittaminen ja todentaminen

Osaamisen osoittamisen ja todentamisen kehittäminen – ja etenkin osaamisen kehittyvä tunnistaminen – sekä osaamisen näkyväksi tekeminen ovat olleet Poluttamo-hankkeen ydinteemoja. Ammatillisen koulutuksen reformi on keskittynyt vahvasti myös tähän teemaan – reformin jälkeen osaamisen osoittamisessa puhutaan vain käsitteellä ”näyttö” kaikissa tutkinnoissa aiemman ”ammattiosaamisen näytön” sijaan.

Digitaaliset portfoliot (tai ePortfoliot) ovat kokonaisvaltainen tapa koostaa opintojen aikana syntyvä ja kehittyvä osaaminen. Vaikka digitaalisten portfolioiden ajatus ja periaatteet ovatkin tunnettuja, on niitä käytetty yksittäisissä kursseissa ja opintokokonaisuuksissa, mutta ei koko opiskelujen aikaisena työkaluna.

Ammattiopisto Tavastiassa opiskelijoita kannustetaan jo opintojen alkuvaiheista alkaen tuotteistamaan ja markkinoimaan omaa osaamistaan esimerkiksi vahvistamalla heidän opiskelujensa aikana tuottamia sähköisiä tuotoksia omasta osaamisestaan. Näin opintojen aikanakin – ja etenkin opintojen päättyessä – opiskelijoilla on vahva oma portfolionsa.

Poluttamo-hankkeessa on kehitetty ja Ammattiopisto Tavastiassa pilotoitu malli, jossa avoimia oppimisympäristöjä voi käyttää yhdessä oppilaitoksen järjestelmien kanssa. Tämä mahdollistaa aikaan ja paikkaan sitomattoman oppimisen – ja ammatillisen koulutuksen reformin myötä myös työpaikoilla ja muissa ympäristöissä oppimisen. Ajatuksena on luoda mahdollisuus oppijoille kerryttää osaamisensa portfoliota yhdessä oppilaitoksen järjestelmässä tehdyn yksilöllisen polun seuraamisen ja oppimisanalytiikan hyödyntämisen kanssa.

Digitaalisten portfolioiden osalta Hämeen ammattikorkeakoulussa perushavaintona oli, että opiskelijoilla ei ollut juurikaan aiemmista opinnoistaan koottuja portfolioita, jolloin niiden perusteella ei myöskään voitu osoittaa osaamista tai myöntää opintosuorituksia. Edelleen havaittiin, että portfolioiden ohjaustyö edellyttää selkeää ja jatkuvaa työpanosta opettajilta ja ohjaajilta, jota korostaa se havainto, että oppijat tarvitsivat tukea monissa erilaisissa asioissa portfoliotyössä osaamisen oikeasta osoittamisesta tietoteknisten välineiden käyttöön. Käytännön työn kokemukset osoittivat myös, että portfoliotyöskentelyssä nousevat esille oppijoiden erilaiset oppimisvaikeudet ja niihin täytyy pystyä reagoimaan oikeaa tukea tarjoamalla.

Poluttamo-hankkeessa Hämeen ammattikorkeakoulussa kehitettiin oman osaamisen näkyväksi tekemistä ohjaamalla oppijat digitaaliseen portfoliotyöskentelyyn opintojaan aloittavien ryhmien kanssa. Portfolion tarkoituksena on toimia näyttönä, jonka perusteella voidaan myöntää opintosuoritus. Selkeänä tavoitteena oli, että työskentely aloitettiin opintojen alussa ja se jatkui tuetusti koko opintojen ajan – tarkoitus on myös, että opinnäytetyö voisi olla portfolio. Portfolioiden suunnittelua, toteutusta ja käyttöä tuettiin käytännönläheisillä työpajoilla.

Olenainen osa digitaalisia portfolioita on niiden **multimodaalisuus**. Multimodaalisuudessa on mahdollista käyttää erilaisia viestinnän välineitä, ja multimodaalisesti rakennettu informaatio voidaan ottaa usealla aistikanavalla. Multimodaalisuus vahvistaa myös siten informaation saavutettavuutta ja käytettävyyttä. Multimodaalisilla digitaalisilla portfolioilla voidaan madaltaa koulutuksen saavutettavuuskynnystä. Poluttamo-hankkeessa Kiiipulan ammattiopistossa tehdyssä pilotissa todennettiin, että oppimista

avustavalla teknologialla ja informaation multimodaalisilla ratkaisuilla voidaan vahvistaa myönteisiä oppimiskokemuksia, yhdenvertaista tiedon saavutettavuutta ja oman osaamisen näkyville tuomista.

Osaamisen osoittamisen ja todentamisen toinen Poluttamo-hankkeessa kehitetty menetelmä olivat **osaamismerkkit**. Poluttamo-hankkeessa kehitettiin kolmea eri kokonaisuutta eli Omniassa kehitettiin opiskelijoiden osaamismerkkejä oppimisen jouhevoittamiseksi ja välitavoitteiden näkyväksi tekemiseksi, Hämeenlinnan lyseon lukion yrittäjyyden osaamismerkki keskittyi työelämätaitojen vahvistamiseen ja Ammattiopisto Tavastiassa Kiltakoulut-verkoston lanseeraamia Kiltaopen osaamismerkkejä kehitettiin Poluttamo-hankkeen tulosten levittämisen välineeksi.

Perusajatus on, että osaamismerkeillä yksilön osaaminen tehdään näkyväksi digitaalisesti ja että osaaja itse hallinnoi eri tahoilta saamiaan merkkejä. Hänellä on sitten mahdollisuus linkittää niitä esimerkiksi ansioluettelonsa, työhakemukseensa, sosiaalisessa mediassa läsnäoloonsa jne.

Osaamismerkkien osalta on huomattava, että niiden kriteerejä ja malleja kehitetään edelleen, ja niille ei ole olemassa yhtä yhtenäistä standardia. Osaamismerkkijajottelu nivoutuu kuitenkin hyvin ammatillisen koulutuksen reformin perusajatuksiin ja tukee täydentävällä näkökulmalla digitaalisten portfolioiden ajatusta.

3 HOPS-käytännöt

Poluttamo-hankkeen ydinteemana oli oman oppimispolun vahvistaminen sekä ohjausmenetelmien kehittäminen, joiden avulla oppijaa autetaan suunnittelemaan oman opintopolkunsa etenemistä. Keskeisiä välineitä omaan oppimispolkuun ovat HOPS (henkilökohtainen opintosuunnitelma), sen kehittäminen esimerkiksi sen visualisointia vahvistamalla sekä oppimisanalytiikan hyödyntäminen oman oppimispolun vahvistamisessa.

Visuaalinen HOPS ja HOKS eli VOPS rakennettiin kolmessa Poluttamo-hankkeeseen osallistuneessa oppilaitoksessa eli Ammattiopisto Tavastiassa, Omniassa ja Otavan Opistossa. VOPS:n perusajatuksena on, että oppija näkee ajantasaisen visualisoinnin opintojensa suunnitelmasta sekä opintojensa etenemisestä – tämä voi tapahtua sekä opintojen kokonaisuuden osalta että yksittäisten kurssien osalta. VOPS-työskentely on edellyttänyt myös oppilaitoksissa olevien eri tietojärjestelmien kehitystyötä ja niihin erilaisten uusien ominaisuuksien ja rajapintojen kehittämistä. Puhtaan tietoteknisen haasteen ohella EU:n uuden tietosuojasetuksen (GDPR) soveltaminen on aiheuttanut erilaisia pohdintoja – samoin kuin integrointi valtakunnallisiin järjestelmiin (kuten KOSKI-järjestelmään).

VOPS-mallin siirtyminen on merkinnyt esimerkiksi Otavan opistossa paperisten HOPS-lomakkeiden korvaamista sähköisillä lomakkeilla, ja näin selkeän ja eheän digitaalisen toimintaketjun vahvistumista. Visuaalisen HOPS:n palaute on ollut oppijoilta, opettajilta ja ohjaajilta positiivista. Poluttamo-hankkeen kehitystyön aikana on pilotoitu Otavan opistossa myös mahdollisuutta yksittäisten kurssien osasuoritusten visualisoinnista ja siten kurssien palastelusta, josta myös on saatu oppijoilta myönteistä palautetta.

Ammattiopisto Tavastiassa oppimisen etenemisen visualisointia rakennettiin systemaattisesti Moodleen tehtäväpalkkina ja päällekkäistä kirjaamistyötä vähennettiin rakentamalla automatiikka tiedon siirtymiseen Moodleen valmistuneesta kokonaisuudesta Wilmaan.

Hämeen ammattikorkeakoulussa toteutettiin Poluttamo-hankkeen aikana HOPS-työkalujen muutos- ja kehityshanke, jonka perusteella oppijoilla, opettajilla ja ohjaajilla on käytössään uudet ohjelmalliset sovellukset (Peppi ja Pakki), joita on käytössä myös muissa ammattikorkeakouluissa. Opiskelijoilla on mahdollisuus seurata selkeämmin oman opiskelunsa etenemistä. Laajoissa, monialaisissa oppilaitoksissa on kuitenkin ilmeistä, että eri opettajien väliset erot uusien tietojärjestelmien hyödyntämisessä ovat suuria.

VOPS:n kehitystyö on vauhdittanut oppilaitoksissa HOPS-prosessin automatisointia ja edesauttanut uudenlaisten näkymien luomista opiskeludataan niin oppijoille kuin ohjaajillekin. Tämä automatisointi on vähentänyt ohjaajien käsityönä hakemia tietoja opintojen etenemisestä, parantanut oppijoiden ja ohjaajien ajantasaista ymmärrystä opintojen etenemisestä ja näin ollen myös tehostanut ohjaajien työtä, kun aikaa on jäänyt enemmän varsinaiseen ohjaukseen. Oppijoiden palaute HOPS:ien visualisoinnista on ollut poikkeuksetta myönteistä.

Oppimisanalytiikka on ollut nopeasti laajeneva alue, jonka piirissä Poluttamo-hankkeessa ovat kehitystyötä tehneet Ammattiopisto Tavastia, Hämeen ammattikorkeakoulu, Omnia ja Otavan opisto.

Oppimisanalytiikan ja VOPS:n välinen suhde on ilmeinen ja tärkeä – hyvin toteutettu oppimisanalytiikka tarjoaa entistä parempaa ja tarkempaa niin oppijoille, opettajille kuin ohjaajillekin. Oppimisanalytiikan osalta tärkeä haaste on sen tulosten mielekäs visualisointi oppimisen tueksi.

Oppimisanalytiikan mahdollisuudet ovat vasta avautumassa eri oppilaitoksille ja erilainen kokeilu- ja pilotointityö on käynnissä. Pilotoinnit ja kokeilut johtivat Ammattiopisto Tavastiassa Turun yliopiston tarjoaman ViLLE-palvelun korvaamiseen omalla Moodle-ympäristön visualisoinnilla. Oppimisanalytiikan hyödyntäminen on teknisiltä toimintaratkaisuiltaan poikennut toisistaan eri oppilaitoksissa. Keskeiseen asemaan oppilaitoksissa nousee kuitenkin mahdollisuus hyödyntää oppimisanalytiikan mahdollisuuksia jo olemassa olevissa tietojärjestelmissä ja oppimisympäristöissä. Oppimisanalytiikan osalta haasteena on EU:n uusi tietosuojasetus ja sen soveltaminen; selkeät ohjeistukset ja ennakkotapaukset esimerkiksi eri tietojen yhdistelyn ja oppijoiden profiloinnin osalta puuttuvat vielä.

Ohjaajat ovat voineet seurata myös opiskelijoiden kirjautumistietoja ja kursseilla edistymistä. Hämeen ammattikorkeakoulussa kokeiltiin Moodle-oppimisympäristössä oppijoiden seuranta ja näin kokeiltiin varhaista puuttumista mataaviin opintoihin. Omniassa on seurattu oppijoiden Moodle-oppimisympäristön käytön aktiivisuutta ja Otavan opistolla ohjaajat voivat tarkastella oppijoiden edistymistä Ohjaamo-työkalun avulla. Ohjaustyössä oppimisanalytiikkaa on hyödynnetty esimerkiksi erilaisilla automaattierähteillä – Otavan opistolla nämä olivat herätteitä esimerkiksi liian vähäisistä kurssisuorituksista. Tämä tieto on mennyt sekä oppijalle itselleen että ohjaajalle.

Poluttamo-hankkeen kaikki viisi oppilaitosta ovat tehneet arkista kehitystyötä **oppijoiden oman opintopolun visualisoinnin työkalujen kehittämisessä**. Eri oppilaitokset ovat kehittäneet ja kokeilleet omien oppimisympäristöjensä työkalujen kehittämistä (esimerkiksi Otavan opisto MUIKKU-järjestelmän VOPS-ominaisuuksien kehitystyö), Moodle-oppimisympäristön ominaisuuksien kehittämistä ja käyttöönottoa (esimerkiksi Omnian ja Tavastian käyttöönottamat ominaisuudet) ja yleisten verkkopohjaisten työvälineiden soveltamista (esimerkiksi Omnian Google Sheets -työskentely). Kehitystyön kokemuksia ja tuloksia ovat hankkeen toimijat jakaneet avoimesti ja aktiivisesti keskenään.

Yksilöllisten polkujen tukeminen edellyttää oppilaitoksilta myös vahvemman ja selkeämmän **digituen rakentamista, järjestämistä ja tarjoamista**. Poluttamo-hankkeen aikana Ammattiopisto Tavastia ja Omnia ovat luoneet digituen mallia, jonka perusteena on digitaalisuuden täysimääräinen ja suunnitelmallinen hyödyntäminen. Tärkeää on, että digitaalisista välineistä ei tule entisen toimintatavan päälle liimattu lisätyö vaan että ne voivat tarjota todellista hyötyä ja lisäarvoa opiskelijoiden yksilöllisen polun vahvistamiseen.

4 Ohjaustoiminnan menetelmät ja työkalut

Ohjaustoiminnan työkalujen ja menetelmien ymmärtämien on edellytyksenä ohjaustoiminnan kehittämiseksi. Poluttamo-hankkeen toiminnassa eräs keskeinen ajatus oli tukea sujuvia siirtymiä ohjaustoiminnan menetelmien ja työtapojen kehittämisellä.

Eräs merkittävä muutos ohjaustoiminnan kannalta ammatillisen koulutuksen osalta on ollut, että ammatillisen koulutuksen reformin myötä toisen asteen ammatillisiin oppilaitoksiin on mahdollista hakea jatkuvasti ja näin ollen opinnot voidaan myös aloittaa ympärivuotisesti. Tämä luontevasti aiheuttaa uudenlaisia toiminnallisia tilanteita henkilökohtaisen osaamisen kehittämisen suunnitelman (HOKS) laatimiseen ja seuraamiseen. Omniassa ratkaisuksi on kehitetty oppimisympäristö-käsitteestä jalostettu **oppimaisema**. Se muodostuu oppimisen palveluista, joista opiskelija voi valita itselleen sopivimmat tavat opiskella. Oppimaisema tarjoaa joustavaa ja yksilöllistä opetusta oppilaitoksessa ja verkko-opetusta, mutta yhteisten tutkinnon osien osaamista on mahdollista hankkia myös ammattiopintoihin integroituneesti ja työpaikalla.

Ammatillisen koulutuksen oppilaitos on osalle opiskelijoista myös väylä ammattikorkeakouluopintoihin. Omniassa kehitettiin Poluttamo-hankkeen aikana **AMK-polku**, joka on jatkossa kurssitarjottimella tarjonnassa tekniikan opiskelijoille. Sen tarkoituksena on tarjota matematiikan ja fysiikan opetukseen haastavampia oppimistavoitteita niille opiskelijoille, joilla oli halua pyrkiä ammattikorkeakouluun. Samalla tavoitteena on vahvistaa heidän motivaatiotaan suorittaa ammatillinen perustutkinto loppuun osana tavoitteellista koulutuspolkua. AMK-polun avulla kehitetään heidän oppimisvalmiuksiaan sellaiselle tasolle, että opintojen suorittaminen ja uuden tiedon omaksuminen AMK:n teknillisillä aloilla olisi sujuvaa.

Poluttamo-hankkeen aikana on ohjaustoiminnan tueksi kehitetty ja toteutettu useampia **oppijalähtöisiä, vertaistukeen pohjautuvia kurssikokonaisuuksia**. Hämeenlinnan lyseon lukiossa toteutettiin kahtena vuonna LukioStartti-kurssia, joka oli kohdennettu lukion ensiluokkalaisille vastaamaan arjen haasteisiin. LukioStartti on Kansalaisfoorumien kehittämä vertaisvalmennus, jota pilotoitiin Hämeenlinnan lyseon LukioStartti-nimellä. LukioStartti oli täysin uusi kokeilu, ja tämä uusi tukimuoto koettiin motivoivaksi, koska oppijat saivat mukanaolosta kurssisuorituksen. Kyseisen kurssin sisältö suunniteltiin yhdessä mukana olevien opiskelijoiden ja vertaismentoreiden kanssa ja kurssilla käsiteltiin niitä asioita, joita he kokivat tarpeellisiksi. Tapaamisten teemoina oli mm. opiskelutekniikkaa, ajankäyttöä, itsetuntemusta, persoonallisuutta, vuorovaikutustaitoja ja rentoutumista. Kurssi koettiin sekä opiskelijoiden että vetäjien osalta onnistuneeksi. Tämän pilotin perusteella toteutetaan jatkossa ELO-kurssia (Eväitä lukio-opiskeluun ja elämään).

Myös Omniassa pilotoitiin Kansalaisfoorumien kehittämän konseptin perusteella vertaisvalmennusta ensimmäiselle työssäoppimisjaksolle lähteville opiskelijoille. Aluksi koulutettiin vertaismentorit ja vastuuopettajat. Opiskelijoita ryhmytettiin pienryhmiin, joissa vertaismentorit kertoivat omista työssäoppimisjaksojen kokemuksista, antoivat vinkkejä ja auttoivat hakemaan työssäoppimisjaksojen paikkoja sekä vetivät työssäoppimisjaksoa palvelevia harjoitteita.

Otavan Opistossa toteutettiin kahta uutta ryhmämuotoista kurssia eli Polku tulevaisuuteen -ryhmää ja Aikaa opinnoille -ryhmää. Nämä ryhmät perustuivat vertaistukeen ja tarjosivat apua niin oman uran

löytymiseen kuin opintojen suunnittelulle ja rytmittämiselle. Kurssien saama palaute on ollut positiivista, ja niiden teemojen perusteella tarjotaan oppijoille jatkossakin vastaavia kokonaisuuksia.

Kunnollinen taustatietojen saaminen aiemmista opinnoista on edellytys joustavaan osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen. Otavan opistossa toteutetussa pilotissa panostettiin **nopeaan opintojen aloittamiseen** ja ensimmäisen ohjauskeskustelun sopimiseen lähelle opintojen aloituspäivää. Näin saatiin ohjauksen kannalta tärkeät taustatiedot mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ohjaajien tietoon sekä luotua nopeasti toimiva suhde opinto-ohjaajan ja oppijan välille. Tämä merkitsi myös, että mahdolliset opintojen hyväksilukemiset tapahtuivat nopeasti.

Yleisenä havaintona EU:n tietosuoja-asetuksen voimaantulon jälkeen on, että selkeät toimintatavat ovat vasta muotoutumassa oppijoiden tietojen siirtymisessä oppilaitoksesta toiseen ja koulutusasteelta toiselle. Taustatietojen saamisessa tiettyä hankaluutta saattavat aiheuttaa tietosuojakysymykset, mikä saattaa vaikeuttaa tai viivästyttää myös oppijoille tarjottavia erityisen tuen palveluita. Tietosuojaongelmien vuoksi voi olla myös tahmeutta oppilaitoksien sisällä. Hämeen ammattikorkeakoulussa on kehitetty erityisen tuen palveluita tarvitseville oppijoille tietynlainen ”passi”, jota näyttämällä hän voi todistaa olevansa oikeutettu oppimisen erityisjärjestelyihin.

Omniassa kehitettiin ja kokeiltiin **perehdytyksen rastirata**, jonka tarkoituksena oli nopeuttaa autoalan opiskelijoiden tutustumista oppimisympäristöönsä ja sen eri toimintoihin. Rastirata on käytännön esimerkki opiskelijoiden perehdytyksen pelillistämisestä, ja rastiradan suorittamisesta opiskelija sai osaamismerkkin. Rastiradan koettiin säästävän opettajien aikaa perehdytysvaiheessa ja tehostavan opiskelijoiden perehtymistä oppimisympäristöönsä.

Vaikka tämä oppijoiden mahdolliset perustaitojen puutteet eivät olleetkaan Poluttamo-hankkeen keskeisiä teemoja, olennainen osa ohjaustoiminnan haasteista ovat oppijoiden mahdolliset **perustaitojen (esimerkiksi pääasiallisen opiskelukielen taito) puutteet tai vaillinaisuudet**. Opiskelun itsenäistyminen ja monimuotoistuminen edellyttävät vahvempia perustaitoja, ja kielten ja kommunikoinnin taidot korostuvat. Eri oppilaitokset ovat vastanneet tähän haasteeseen eri tavoin. Hämeen ammattikorkeakoulu tarjoaa suomi toisena kielenä -verkkokurssia itseopiskeluun. Ammattiopisto Tavastia, jossa 15 % oppijoista on maahanmuuttajataustaisia, tarjoaa aktiivisesti opiskeluvalmiuksia tukevia opintoja (OPVA), jotka voivat pidentää myös kokonaisopintoaikaa; OPVA-opiskelu on joustavaa ja se voidaan linkittää hyvin myös työssäoppimiseen.

Poluttamo-hankkeen aikana on kiinnitetty myös huomiota **sidos- ja viiteryhmien hyödyntämiseen osana ohjaustoimintaa**. Ammattiopisto Tavastiassa on Wilmassa otettu käyttöön huoltajaliittymä syksyn 2018 aikana. Samoin Tavastiassa on – ammatillisen koulutuksen reformin vauhdittamana – tehty järjestelyjä, että myös työpaikan ohjaustyötä tekevät saisivat pääsyn oppijoiden teorialahtiin.

VOPS- ja oppimisanalytiikkatyön merkitys on näkynyt oppilaitoksissa erilaisina toimina, joiden yhtenäisenä nimittäjänä on **varhainen puuttuminen** oppimisen ongelmakohtiin ja siten myös ajantasaisen tiedon entistä parempi hyödyntäminen ohjaustoiminnassa.

5 Ohjaustoiminta ja oppijoiden arjen haasteet

Poluttamo-hankkeen erilaisten tavoitteiden toteuttaminen on edellyttänyt myös oppijoiden arjen haasteiden tuntemista. Tällöin huomiota kannattaa kiinnittää mm. oppijoiden oppimisen aikaisiin erityistilanteisiin, oppijoiden yleisiin elämänhallinnan ja arjen hallinnan haasteisiin sekä mahdollisten häiriötilanteiden hoitamiseen.

Otavan Opistossa on pilotoitu myös erilaisten **elämänhallinnan mobiilisovellusten hyödyntämistä** oppimisen tukena. Taustana tälle työlle ovat monet havainnot, joiden mukaan eri elämänaueilla ilmenevät ongelmat tai tapahtuvat muutokset heijastuvat suoraan myös opiskeluun ja opiskelussa jaksamiseen. Tällä hetkellä tarjolla olevat sovellukset sopivat etenkin oppijan omaehtoiseen oman tilanteen arviointiin ja hahmottamiseen, mutta voivat toimia myös ohjaajien kanssa kommunikaation avaajina.

Opiskelijoiden osalta oppilaitoksissa on kiinnitetty entistä enemmän huomiota **opiskeluhyvinvointiin**. Hämeen ammattikorkeakoulussa on aloittanut opiskeluhyvinvoinnin asiantuntija, jonka tehtävänä on palvella oppijoita nimenomaan opiskeluaikaisen hyvinvoinnin teemojen saralla. Samoin HAMK:ssa tehdään joka toinen vuosi opiskeluhyvinvointikysely.

Eryistä tukea tarvitsevien oppijoiden määrä kasvamassa, mutta tiettyjä selkeitä haasteita on ollut viestiä tuen tarpeesta oppilaitosten sisälläkin. Epäselvyyttä aiheuttaa osittain edelleenkin aiheuttaa EU:n tietosuoja-asetuksen soveltamisen alkuvaiheet, kun ei ole täysin selkeää kuvaa, mitä oppijoista ja heidän erityistarpeistaan voidaan yhteisiin tietojärjestelmiin kirjata.

6 Ohjauksen käytännön työtavat

Ammattiopisto Tavastiassa on jo pitemmän aikaa käytetty **kiltakoulumallia**, joka on Poluttamo-hankkeen aikana edelleen kehittynyt ja syventynyt. Omniassa kokeiltiin Poluttamo-hankkeen aikana **soluoppimista**. Se toimii kiltakoulun periaatteiden mukaisesti ryhmäytymisen ja opiskelijoiden työskentelymallin osalta, mutta soluoppimisessa opettajan rooli on vahvempi eikä oppimissoluissa hyödynnetä tavoitteellisesti vanhempien oppilaiden ohjaustyötä. Haasteina soluoppimisen käytännön toteutukselle alkuvaiheissa oli opiskelijoiden ryhmäytymisen systemaattinen järjestäminen sekä opettajien yhtenäisten opetusmateriaalien puute. Samoin ongelmaksi kokeilun alkuvaiheissa muodostui opiskelijoiden runsaat poissaolot, jotka vaikuttivat soluoppimisen mallin toimintaa. Käytännön kokemuksena kokeilusta havaittiin, että ennen opetuksen toteuttamista uusilla toimintatavoilla pitää selkeästi määritellä ”mitä” opetetaan (ja tämä seikka korostuu entisestään ammatillisen koulutuksen reformin myötä) ennen kuin määritellään ”miten” opetetaan. Uusi oppimismenetelmä edellyttää myös opettajien ohjausta, valmennusta ja tukea.

Ohjauksen käytännön toteutuksen kannalta tärkeä linjaus on ollut, että ”kaikki ohjaavat” eli vastuu opiskelijoiden ohjauksesta kuuluu oppilaitoksessa (ja ammatillisen reformin myötä myös työpaikoilla) monille eri henkilöille, joiden selkeä, saumaton ja oikein roolitettu yhteistyö on ohjaustoiminnan menestyksen ydin. Poluttamo-hankkeen – kuten muidenkin vastaavien kehittämishankkeiden – merkitys oppilaitoksissa on ollut, että **opinto-ohjauksesta vastaavien yhteistyö on tiivistynyt**. Erilaisia pilottitoimia ja ohjaustoimia on suunniteltu, toteutettu ja arvioitu yhdessä. Samalla ohjaustyötä tekevien päivittäinen yhteistyö on vahvistunut.

Poluttamo-hankkeen aikana ohjaustyössä mukana olevien henkilöiden **yhteistyö eri sidosryhmien kanssa on myös tiivistynyt**. Tämä on merkinnyt erilaisia positiivisia ”törmäytyksiä” eri toimijoiden kanssa ja vertailevaa otetta omaan työhön. Kun aktiiviset oppilaitokset ovat mukana monissa eri kehittämishankkeissa, tapahtuu eri hankkeidenkin välillä positiivista ”ristiinpölytystä”.

7 Sukupuolivaikutukset ja ohjaustoiminta

Poluttamo-hankkeen sukupuolivaikutuksia ja ohjaustoimintaa on käsitelty erillisessä raportissa. Yleinen havainto on, että suomalainen koulutus on edelleen aloittain varsin sukupuolittunutta eli jako ns. miesten ja ns. naisten aloihin on muuttumassa hitaasti. Tämä koskee niin opiskelijoita kuin opettajiakin. Opintojen ohjaamiseen keskittyvä oppilaitosten henkilöstö (johon siis ei ole laskettu opetushenkilökuntaa) on kuitenkin erittäin naisvaltaista.

Poluttamo-hanke oli laaja ja monipuolinen kokonaisuus, jonka puitteissa kehitettiin ja kokeiltiin uusia toimintatapoja vastaamaan oppilaitosten haasteisiin osaamisen tunnistamisesta, osaamisen näkyväksi tekemisestä, oppijan oman opintopolun tukemisesta ja sujuvien siirtymien edistämisestä.

Hankkeen työn aikana oppilaitosten toimintaympäristö oli monissa muutoksissa. Ammatillisen koulutuksen reformi vaikutti keskeisesti moniin hanketoimijoihin, ja selkeä vaikutuksensa on ollut opetussuunnitelmien muutoksilla, koulutuksen rahoituksen muutoksilla ja esimerkiksi yliopistojen ja korkeakoulujen pääsyvaatimusten uudistamisella. EU:n uusi tietosuoja-asetus ja sen soveltaminen ovat vielä alkuvaiheissaan, ja Poluttamo-hankkeen kannalta tietosuoja-asetuksen vaikutus arkiseen ohjaustoimintaan on ilmeinen ja monimuotoinen. Samalla on todettava, että hanke valmistautui huolellisesti tähän muutokseen mm. kahdella omalla julkaisullaan.

Hankkeen aikana kehitettiin, kokeiltiin ja pilotoitiin monia erilaisia toimintatapoja ja menetelmiä, jotka antoivat uusia elementtejä oppilaitosten ohjauskäytänteisiin. Hankkeen aikana tehty kehitystyö on kypsymässä hyvää vauhtia siihen osallistuneissa oppilaitoksissa, ja hankkeen tekemälle ohjauskäytänteiden kehitystyölle on selkeää tarvetta suomalaisessa oppilaitoskentässä. Poluttamo-hankkeen liikkeelle laittamat kehityskulut ovat nopeasti kypsymässä osallistuneissa oppilaitoksissa, ja monet hankkeen aikana kehitetyt ohjauskäytänteet ovat siirtyneet osaksi oppilaitosten arkista toimintaa.

Hanketoimijoiden aktiivinen yhteistyö on ollut toisiaan täydentävää, ja hankkeen aikana on erilaisista ohjauskäytänteiden kehitystyöstä ja kokeiluista (esimerkiksi tietoteknisistä sovelluksista) jaettu avoimesti ja aktiivisesti tietoa. Tämä on mahdollistanut esimerkiksi HOPS/VOPS-kehitystyön ja oppimisanalytiikan osalta monipuolisemman työskentelyn kuin yksittäisen hanketoimijan tekemä kehitystyö.

Poluttamo-hankkeen aikana sen eri toimijat ovat aktiivisesti ja monipuolisesti dokumentoineet hanketyötä – tämä merkitsee myös, että hankkeen aikana tehty työ on ollut monien eri toimijoiden käytettävissä koko hankkeen aikana. Poluttamo-hankkeen oma verkkosivusto on laaja ja kattaa monipuolisesti hankkeen eri toiminnot ja tulokset. Hankkeen aikana on tehty ohjaustyötä tukemaan useampia käytännöllisiä oppaita ja ohjeistuksia ja Poluttamo-hankkeen työstä ja tuloksista on viestitty aktiivisesti esimerkiksi SeOppi-lehdessä.

